

BALTASAR CALAFAT I DANÚS: UN ERUDIT, ESCRIPTOR I ANTILUL·LISTA DEL SEGLE XVIII

RAMON DIAZ i VILLALONGA

L'interès per Baltasar Calafat ens ve perquè és l'autor d'una obra de teatre hagiogràfic del segle XVIII. La vocació anònima d'aquesta mena de teatre per la seva condició de popular -recordem, com a exemple, les peces del glosador manacorí Sebastià Gelabert "Tià de sa Real"- ens porta a què ens afanyem a indagar els autors, pocs, que sabem que escriviren teatre en català durant aquest segle.

Així mateix, l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria al seu valuós *Die Balearen* ja cita, enc que sigui breument, el nostre autor amb aquestes consideracions: " A otro religioso, Baltazar Calafat, debemos de este tiempo poesías líricas no sin mérito y una composición dramática *Santa Rosa del Perú. Comedia en tres actes y en vers*".¹ També a la segona meitat del segle passat, l'any 1868, Joaquim M. Bover el va incloure a la *Biblioteca de escritores baleares*² amb una breu síntesi biogràfica i una relació de les seves obres, de les quals indica la procedència i en fa una mínima valoració històrico-literària. Amb tot això, hem trobat pertinent fer una revisió de l'autor i de l'obra amb les recerques acumulades fins ara i des d'una perspectiva actual.

Baltasar Calafat i Danús, fill del jurisconsult Rafael Calafat i d'Antònia Danús, de la vila de Santa Margalida (Mallorca),³ va néixer a Palma i fou batejat amb el nom de Baltasar Josep Ramon Tomàs Pantaleó Joan Antoni dia 29 de juliol de 1683 a la Seu de Mallorca.⁴ Feia, així, el nom del seu padrí patern, també anomenat Baltasar Calafat, *aquell home valent defensor dels margalidans, que va morir arcabussat pels galifardeus*

1 Hem consultat l'edició LLUÍS SALVADOR, Arxiduc (1985).- *Las Baleares por la palabra y el grabado*.- Palma de Mallorca.- Caixa de Balears "Sa Nostra".

2 Joaquim M. BOVER (1976).- *Biblioteca de escritores baleares* (2 vols.).-Barcelona-Sueca.- Curial Edicions Catalanes.- Documents de cultura facsímils ; 4.

3 Vegem el que diu del llinatge "Calafat" Joaquim M. BOVER (1983).- *Nobiliario mallorquín*.- Barcelona.- José de J. Olañeta, editor: " CALAFAT. Familia antigua de la villa de Santa Margarita, de la que era natural el sabio jurista D. Rafael Calafat, y su hijo D. Baltasar Calafat y Danús, presbítero, doctor teólogo, predicador elocuentísimo, insigne bienhechor de los establecimientos de piedad, que murió en 21 [sic] de abril de 1735". p. 85.

4 La inscripció de baptisme diu: "Atesta y fas fe yo Juan Alguer pre[vere] y domer com als 29 juliol de 1683 lo Il·lm. y R. Sr. Dn. Ramon Sureda Bisba de Oropí Baptizà un fill del Dr. Raphel Calefat y de se muller la Sa. Antonine Danús conjuges hagué nom Balthezar Joseph Ramon Thomas Pantaleon Juan Antoni Foren padrins lo Dr. Matheu Calefat pre [vere] Ractor de la villa de Sta. Margalida y la Sa. Antonine Fullane y Danús, muller del capità Danús. Sta. Eularia". Extret del *Llibre de Baptismes 1681 usque 1690*.- Arxiu Capítular de la Seu de Mallorca.

del Comte Mal.⁵ Era morador de l'església de Santa Eulàlia i va morir a la mateixa ciutat dia 21 d'abril de 1735.⁶ Estudià a Palma la carrera eclesiàstica i es doctorà en teologia a Roma⁷ entorn de l'any 1706 on va conèixer el bisbe cardenal Augustin Pipia que el va assistir a l' Arxigimnàs Pontifici de la Romana Sapiència per als graus de Teologia i Filosofia i a qui va dedicar en la seva mort l'obra *El llanto de David*.⁸ Fou qualificador del Sant Ofici i beneficiat a les parròquies de Sóller, Manacor i de la catedral de Palma. Fou deixeble de Tomàs Barceló, catedràtic de Retòrica de la Universitat de Mallorca, del qual va compilar les obres d'aquesta assignatura en un volum manuscrit titulat *Retoricæ artis tractatus* que duu data de 1696 i que es conserva a la Biblioteca Pública de Mallorca amb signatura ms 478.⁹

Joan Verger a la seva història de Santa Margalida defineix Baltasar Calafat així:

"Fué un varon de raro ingenio casi instruido en todas las ciencias, dotado de una memoria singular, y orador famoso en tanto que queriendo alabar su ingenio de alguno venimos à decir aquel proverbio *tiene cabeza de Calefat*.¹⁰ Erigió con sus dispendios la capilla de las Sagradas reliquias (aunque despues casi del todo demolida la restauró la piadosa devoción de los fieles) y la enriqueció con casi innumerables reliquias. El fué que fomentó en grande manera la devoción del santo Rosario fundando para su cotidiana recitación no cortas espensas. Cortó finalmente la cruel parca con su guadaña el inexorable hilo de su vida el dia 21 abril del año 1735, después de haber legado sus bienes a la iglesia, principalmente a la Catedral habiendo tambien dejado en esta iglesia varias fundaciones para eterno monumento de su piedad y religión. Se ve su retrato en el archivo de la cofradia de San Pedro y San Bernardo y en el oratorio de la Congregación del convento de

5 La citació qualificativa és de Joan Francesc MARCH i Ramon ROSSELLÓ (1981).- *Història de Santa Margalida. De la Prehistòria al segle XVI*. Vol I.- s.c.- Obra patrocinada pel Magnífic Ajuntament de Santa Margalida.

6 Diu al llibre *Enterros, Absoltas, y Acompañas comensant als 28 janer 1732 fins als 23 maig 1750*.- Signatura de l'Arxiu Diocesà de Mallorca: I / 129 - D / 1732-50, ff. 78-80: "Als 22 abril 1735 anà la Comunidad per fer absolta a casa del Sr. Dn. Baltasar Calafat per anima del dit Dn y al dia 23 li cantà la Comunidad un offici conventual ab 8 atxes". Al marge esquerre diu: " Offici Dept. 2 may 1735", i al marge dret: "L'absolta de franc. 2 Ll[iures] 7 [sous]".

7 Joaquim M. BOVER a la *Biblioteca d'escriptors balears* dona notícia del *Discurso que pronunció en Roma en el acto de recibir la borla de doctor teólogo* i que l'historiador i crític literari Josep Barberi Santceloni (1766-1826) el té com un model de bon llatí i diu que l'original és conserva a la biblioteca dels Caputxins.

8 Vegeu l'apartat "L'obra religiosa" l'anàlisi de Baltasar CALAFAT (1730): *El llanto de David en la muerte de su querido Jonathas*.- Palma.- Impr. del Real convent de Sant Domingo

9 Vegeu els comentaris a aquesta obra que feim a l'apartat "L'obra literària i històrica".

10 No hem trobat aquesta expressió ni al DCVB d'Alcover-Moll ni a Marian AGUILÓ I FUSTER (1916): *Diccionari Aguiló*.- Barcelona.- Institut d'Estudis Catalans. En canvi el sr. Miquel Dalmau Flo, de 76 anys, i la seva esposa donya Maria Abraham, mestre d'escola, em digueren que no la sentien d'ençà que eren al-lots i que volia dir "ser molt llest, ser intel·ligent". Quedi constància, dones, de la pervivència, encara que precària, d'aquesta expressió.

Dominicos de Palma, del cual habia sido el principal restaurador".¹¹

Sabem, també pel mateix Verger, que entre els anys 1730 i 1740 va promoure una altra fundació dels pares caputxins a son Bal-let, a la mateixa vila de Santa Margalida. Dia 6 de juny de 1699 va ocórrer un episodi ben conegut i que palesa el tarannà "marrell" de Calafat, aquest era el nom amb què popularment es coneixien els antilul-listes als segles XVIII i XIX;. El cas fou que va desaparèixer de la bassina on es dipositaven les almoines per al sosteniment de l'escola una imatge de Ramon Llull de l'aula de la Càtedra de Teologia Lul·liana de la Universitat Literària. Dia 12 fou trobada pel llicenciat Francesc Sastre feta trossos a la mateixa porta de la Universitat i arrabassats els rajos que decoraven la corona, que foren trobats el mateix dia al convent de Sant Francesc devora la cel·la del lector Jaume Capdebou, catedràtic de Filosofia Lul·liana. Malgrat que ni les investigacions dels senyors jurats ni de l'arquebisbe-bisbe Don Pedro de Alagon no arribaren a cap resultat precís, dia 3 de juliol, el vicari general Onofre Morrelles va condemnar Baltasar Calafat a sis mesos de desterrament de Palma, sense que pogués exilar-se a la seva casa pairal a Santa Margalida, més cent lliures de multa per costejar una llàntia d'argent, amb la finalitat de penjar-la davant la tomba del beat.¹² De fet, no es pogueren provar les acusacions, però sabem que Calafat, dins la presó estant, va cremar una estampa de Llull.¹³ Arran d'aquests fets, els senyors jurats de la Universitat Literària encomanaren al jesuïta Jaume Custurer l'escriptura de les *Disertaciones históricas del culto inmemorial del B. Raymundo Lulio*¹⁴ com a acte de desgreuge, on compilà nombrosos documents de tota mena en favor del beat.

Aquest fet degué tenir molta repercusió a la societat illenca, ja que es va fer una festa en desgreuge de Ramon Llull els dies 8 i 9 d'agost, en la qual s'engalanaren i es penjaren alimares als carrers de Palma. Fins i tot, tingué ressò fora de Ciutat, ja que el

¹¹ Vegeu Joan VERGER (1884).- *Breve historia de la villa de Santa Margarita*.- Palma.- Imprenta de Felipe Guasp y Vicens.- Pp 122-124.

A la rectoria del poble de Santa Margalida hi ha exposat un retrat de Baltasar Calafat amb la següent inscripció: "Vº Rº de d Baltasar Calafat Danús natural de la villa de Sta. Margarita Sr. en artes y graduado en teologia en Roma. Benefiº de las yglesias, catedral y parro. de Söller; procurador maior de la Cofra. de S. Ped. y s. Brdº obrador el elocuyente de su época, escritor erudito y examinador inodal de este Obispado. Murió día 24 [sic] de abril de 1735. Edad 52 años".

¹² Jaime LLADÓ Y FERRAGUT (1973).- *Historia del Estudi General Luliano y de la Real y Pontificia Universidad Literaria de Mallorca*.-Palma.- Cort. Sobretot és interessant l'apèndix 6 que transcriu amb detall els fets així com consten al llibre de determinacions del Gran i General Consell. Vegeu, també, Lorenzo PÉREZ (1986).- " Datos sobre el antilulismo del dominico Fray Martín Serra (†1715)".- In *Homenaje a D. Jesús García Pastor*.- Palma.- Conselleria d'Educació i Cultura. Govern Balear. I, també, del mateix autor (1960).- "Los fondos manuscritos lulianos de Mallorca".- In *Estudios lulianos*, núm 4. A la p. 333 trobam la sentència: "910.- (25). 3 julio 1700. Onofre Morrelles, Vicario general del Obispado de Mallorca, condena a Baltasar Calafat, acólito, a pagar a sus expensas una lámpara de plata para la capilla del Beato a causa de las injurias que infirió a Ramón Llull. Copia certificada por Antonio Servera día 23 de agosto de 1777".

¹³ En dóna extensa notícia Álvaro CAMPANER -*Cronicon mayoricense*- Palma de Mallorca.- Edit. Luís Ripoll i Ajuntament de Palma.- Pp. 449-450.

¹⁴ Sobre aquest afer vegeu, també, Miquel BATLLORI (1983).- "Lul·lisme i Antilul·lisme entre els segles XVII i XVIII".- In *Orientacions i recerques. Segles XII-XX*.- Abadia de Montserrat.- Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.- Textos i Estudis de Cultura Catalana ; 7.

La referència del llibre és Jaume CUSTURER (1700).- *Disertaciones históricas del culto inmemorial del B. Raymundo Lulio Dr. iluminado y mártir, y de la inmunidad de censuras que goza su doctrina, con un apendiz de su vida*.- Mallorca.- Imp. de Miguel Capó. Aquest llibre el comenta i en dóna més informació Joaquim M. Bover a la *Biblioteca d'escriptors baleares*.

Llibre de Registres Reials (Arxiu Municipal de Felanitx) recull la següent inscripció de dia 17 de juny de 1699.¹⁵

"Fonc presentada orde de Sa Il·lm. de la inopinada, impia i execrable acció feta contra la figura o imatge de l'Il·luminat Dr. i màrtir el Beat Ramon Llull, i aquella publicada per los llocs acostumants de la present vila per medi de Gabriel Palau corredor".

Al marge d'aquest incident, amb tota probabilitat la faceta per la qual Calafat rebé els majors elogis dels seus coetanis fou en la d'orador. Sobre la seva expressió oratòria, el jesuïta campaner Bartomeu Antoni Fullana (1668-s. XVIII) diu que era " arreglada al methodo predicatorio, su erudita, y no afectada eloqüencia, su natural, y no fingida pronunciacion, y gesto, su directo, y substancial discurso, su bien seguida formalidad de textos...".¹⁶

Una altre mostra que ens ha pervingut és aquest text manuscrit que es guarda a la Biblioteca Pública de Mallorca:¹⁷

"...dió el contentimiento [sic] el Prelado luego discurrieron de valerse del orador de más nombre de este Reyno que de repente pudiesse [sic] desempeñar los que havían [sic] tomado el empeño y que fue el M. R. Sr. Dr. Baltasar Calafat sujeto tan conocido que basta haver-lo nombrado para dar a entender q[ue] lo q[ue] muchos de primera graduation no huvieran echo en muy dilatado tiempo..."

Per la seva banda, el jurista, polític i escriptor Miquel Ignasi Malonda (s. XVII-1736), doctor en Sagrada Teologia i en ambdós Drets, en un escrit a mena de pròleg de l'obra de Calafat *Milicia de Jesuchristo* elogia, també, la seva llengua eloqüent alhora que ens confirma que Calafat era un predicador d'èxit. Les notícies sobre les prèdiques que feu són relativament nombroses. Vegem-les en ordre cronològic.

El primer sermó, i l'últim que ens ha arribat escrit, és *El llanto de David*; es tracta d'un episodi pronunciat l'any 1706 i al qual ens referim més extensament a l'apartat "L'obra religiosa".

Baltasar Calafat fou una persona prou relacionada amb el poble de Felanitx. Dia 24 d'agost de 1716, fou convidat a predicar a l'esmentada vila en motiu del trasllat de la imatge de la Mare de Déu:

¹⁵ Vegeu Pere XAMENA (1976).- *Any enrera. Segle XVII. II part.*- Felanitx.- Separata del setmanari *Felanitx*.

¹⁶ Vegeu (1730).-*Expresiones fúnebres con que el Real Convento de Predicadores de la Ciudad de Palma de Mallorca explicó su sentimiento en la muerte de sus dos insígenes dominicanos héroes el beatísimo P. Benedicto XIII....*- Mallorca.- [Impress] En el Rl. Convento de Sto. Domingo.

¹⁷ Es tracta del manuscrit 323 de l'esmentada biblioteca.

" Acabades les obres fins a la tercera volta, se feu la translació de la Mare de Déu a l'altar principal en la nova església els 23 i 24 agost de 1716. Predicà el primer dia a l'ofici major, lo R. P. Fr. Jaume Balle agustinià [sic] i el segon lo Rnt. Baltasar Calafat doctor en Teologia".¹⁸

Dotze anys més tard, el 27 d'agost de 1728, amb motiu de l'acabament de les obres d'ampliació de la capella de Roser a Felanitx, Calafat fou requerit novament: *...se fe una solemne festa, hi vingué la música de la Catedral, oficià el citat Vicari General [es tracta de Gabriel Sala], predicà el Dr. Baltasar Calafat y feren d'oferta cent trenta quatre lliures, deu sous, contant hi dues dobles de vint que hi posaren los padrins*.¹⁹

Al llibre *Demostraciones devotas y afectuosas con que en la recuperación de la importante plaza de Oran manifestó su pio y leal ánimo la fidelíssima ciudad de Palma y sus Nobles Patricios*²⁰ Calafat fa la relació d'actes i festes que es feren a Ciutat amb el motiu esmentat, entre les quals hi ha la prèdica que feu a la Confraria i Hospital de Sant Pere dia 29 de juny de 1732 davant més de cent cinquanta sacerdots "que siguieron con mucha devoción las preces predicatorias contra paganos".²¹ Segons Joaquim M. Bover a la seva *Biblioteca d'escriptors baleares* aquesta prèdica es va publicar amb el títol *Sermon predicado en la iglesia de S. Pedro de los Pescadores el dia 29 de junio de 1732 en la fiesta celebrada con motivo de la recuperación de la plaza de Orán*²² però que no hem pogut consultar fins al moment cap exemplar. En aquestes festes predicà el matí de dia 25 de juliol a la capella de Santa Anna, al palau de l'Almudaina, la qual cosa ens dóna una idea aproximada de l'important paper que degué tenir Calafat a la Mallorca del primer terç del segle XVIII. Així mateix, l'horabaixa del mateix dia feu un nou sermó a l'església i hospital de sant Pere en el qual lloà novament el desembarcament i presa d'Orà.

L'obra literària i històrica.

Joaquim M. Bover dóna notícia d'una poesia, que desconexim per complet, en commemoració del naixement d'un fill del baró de Banyalbufar; en canvi, sí que ens ha arribat un poema que va compondre pocs anys abans de morir i que duu per títol "*Descripció de Bañalbufar*" feta als 13 setembre de 1731. Son autor el dr. Calafat".²³ El poema es troba dins el ms 593 de les *Recreaciones eruditas de Bonaventura Serra Ferragut*; es tracta d'un conjunt de catorze volums manuscrits conservats a la Biblioteca Pública de Mallorca, del segle XVIII. Coneixem també una altra còpia manuscrita datada l'any 1818 que duu per títol "Elogis des vi de Bañalbufar" que hem trobat al ms 51 (ff. 21r-22v) del Fons Estanislau de K. Aguiló, conservat a la Societat Arqueològica Lul·liana, l'autor del qual és Antoni Furió. I encara sabem d'un tercer manuscrit copiat

18 Sobre aquesta notícia, vegeu Miquel BORDOY (1920): *Història de la ciutat de Felanitx* (4 vols.)- Estampa felanitxera d'En Bartomeu Reus. En especial el tom II, pp. 154-155 i el document XXIX, p. 246.

19 Op. cit. Miquel Bordoy (1920), pp. 68-69.

20 Vegeu *infra* el comentari d'aquesta obra que Joaquim M. Bover atribueix a Baltasar Calafat.

21 Op. cit. p. 4.

22 La referència que dóna Bover és: Palma.- Impr. de la viuda Guasp, en dicho año. 4º de 23 pàgs.

23 Vàrem editar aquest poema a l'article "Elogis des vi de Bañalbufar": un poema divuitesc sobre un mite bàquic de la serra de Tramuntana.- In AA VV.- *La serra de Tramuntana, natura i cultura*.- Palma.- Edit. Moll. (En premsa).

per Lluís de Vilafranca, que el va incloure a les anomenades *Miscel·lànies Vilafranca*,²⁴ tom VI, foli 665, amb el títol "Elogi del vi de Bañalbufar, del Dr. Baltazar Calafat, Pre".

El poema està format per quinze estrofes de vuit versos que segueixen regularment aquesta estructura: 3- 5a 5a 5b 3- 5c 5c 5b, el darrer dels quals sempre es repeteix. Els temes del poema són lloar les bel·leses paisagístiques del poble de Banyalbufar i alhora fer un elogi de la seva malvasia; aquest és un vi fi, olorós i dolç, considerat un excel·lent vi de postres que s'elabora a partir del raïm del mateix nom, de grans grossos, tendres i ovoïdes, molt dolç i fragant. La malvasia es conrea a la península ibèrica, Grècia, Occitània i el sud d'Itàlia. Al segle XVIII era important la producció per a l'exportació a Amèrica que feien a Sitges, aspecte aquest que curiosament el nostre poema recull. Sembla que el seu nom prové del port del Peloponès de Monembasia, que els venecians anomenaven Napoli di Malvasia.

El vi i el beure foren objecte de nombrosos poemes de caire irònic-burlesc, generalment tinguts per anònims. Entre els que coneixem volem citar el poema conegut amb el títol "Breu i sustancial notícia de los enormes delictas de un famosísim gat del convent de sant Domingo sentenciat a mort sens apel·lació" del polifacètic dominic Albert Burguny i Castelló (1707-1770), autor també de la *Comèdia famosa del gloriós sant Caietano*,²⁵ on juga amb la polisèmia del mot "gat". Menys conegut i d'autor anònim és el poema " Exèquias a los vocals de la Junta de Bumetas",²⁶ es tracta d'un poema extens de trenta-una estrofes de deu versos que ironitza sobre el beure. Segons el DCVB un "bumeta" és una persona que fa excessos en beure vi i altres begudes alcohòliques. I, finalment, és obligat citar els versos més reeixits que coneixem d'aquest temps i d'aquest tema i que gaudiren de molta popularitat, és el *Poema satíric contra el vici i mala costum de beure*, de Guillem Roca i Reus (1793-1852), editat per Jaume Vidal Alcover.²⁷

Josep Barberi Santceloni ens assegura que Baltasar Calafat va escriure també poemes en grec i en hebreu, llengües que coneixia, però sense citar els títols. Així, al que fins ara hem dit de la poesia de Calafat, només hi podem afegir el poema en llatí, l'únic que pogué trobar del nostre autor Joaquim M. Bover²⁸ i que transcriu a la *Biblioteca de escriptors baleares*, que ve encapçalat a mode de títol per "Anagramma purum", i davall "Jonas, Pyra Psaltes Dei dono charus". Aquest poema encapçala el llibre de Isidoro Alfonso de Castaneyra *De sensibus et clavibus sacrae*, imprès a Roma l'any 1707, recordem que en aquests anys Calafat feia el seu doctorat en aquesta ciutat. El tema del poema és la lloança apològica de Castaneyra en les seves qualitats com a teòleg.

²⁴ La descripció del volum és: 150x205 mm, 323 pàgines numerades + 178 folis sense numerar. Duu un full de guarda amb l'escut en sec de la llibreria del marquès de Vivot.

²⁵ Sobre aquest autor i la seva obra literària vegeu A. BURGUNY I CASTELLÓ.- *Teatre i poesia*.- Edició a cura de Ramon Díaz i Villalonga. (En premsa).

²⁶ Conservat a la Biblioteca Pública de Mallorca I-117, folis 207r-219v.

²⁷ La referència bibliogràfica és : Guillem ROCA I REUS (1973).- *Poema satíric contra el vici i mala costum de beure*.- Palma.- Moll.- Les Illes d'Or ; 106.- Edició a cura de Jaume Vidal Alcover.

²⁸ Op. cit. p.138.

A més dels seus escrits de caire religiós i històric que veurem més envant i dels poemes que hem comentat, la seva obra literària més consistent és la *Comèdia de sancta Rossa del Perú* que es conserva en un únic manuscrit a la Biblioteca Pública de Mallorca amb la signatura 932. Es tracta d'un manuscrit de 65 folis del segle XVIII, les mides del qual són 220x160 mm. Té un total de 3.062 versos.

Com a comentari general a l'obra, cal dir que es tracta d'una comèdia molt extensa, amb llargs passatges de caire teològic que fan feixuga l'obra.

L'obra està dividida en tres jornades, al gust de l'època, de la següent manera:

La 1a jornada ocupa els folis 1r a 19v:

Comença: MÚS[ICA].	<i>Si és entre las flors, la reyna.</i>
Acaba : ROSA	<i>Que ell mirerà per se esposa.</i>

La 2a jornada ocupa els folis 19v a 42r:

Comença: D[O]N JUA[N].	<i>Ja del fogós insendi que me [abraza.</i>
Acaba : BOD[IGO].	<i>Anem que el vi tot me serca.</i>

La 3a jornada ocupa els folis 42v a 65v:

Comença: BODIGO.	<i>La carabassa he buscada.</i>
Acaba : TOTS.	<i>Visca s[an]ta Rosa, viva!</i>

Aquesta obra pertany al corpus de teatre hagiogràfic de filiació barroca que es va produir a Mallorca al voltant del segle XVIII; hem establert l'any de partença el 1702 en què s'escriví la *Comèdia del beato Remon* [sic] Llull²⁹, d'autor anònim, i l'any 1864 en què Joan Bartomeu Bosch i Sureda escriví *Sant Antoni Abat*.³⁰ Aquest gènere gaudí d'una gran popularitat, fet que ho demostra les vint-i-tres obres diferents que hem inventariat, les nombroses representacions tant a pobles com a Palma que se'n feren i la procedència social i cultural ben diferent dels autors que coneixem.³¹

Contra el que pugui parèixer, la devoció i la literatura en llaor d'aquesta santa no és gens aliena a Mallorca. El mateix Calafat al seu llibre *Milicia de Jesuchristo*³² la inclou en una relació de sant i santes que la Tercera Orde dels dominics té especial devoció. Al seu torn, el també dominic mallorquí Vicenç Pons va deixar manuscrits un gruix de

29 El títol complet és *Comèdia del beato Remon* [sic] Llull, *d[octo]r il·luminat y màrtir de Jesuchrist* [sic], *nòstron patrício*, que es conserva a la Societat Arqueològica Lul·liana, Fons Jeroni Rosselló, còdex núm. 5, folis 89-162.

30 El teatre català d'aquest autor fou editat per Joan Mas i Vives a Joan Bartomeu BOSCH I SUREDA (1987).- *Sant Antoni. Santa Margalida. Les pastorettes*.- Manacor.- Caixa de Balears i Foment de la Cultura de Manacor.- Tià de sa Real; 33.

31 Aquest teatre del XVIII fou l'objecte de la nostra tesi doctoral; el seu contingut bàsic l'hem publicat en dos articles complementaris titulats "El teatre hagiogràfic a Mallorca entom del segle XVIII (1702-1864) I i II". En premsa.

32. Op. cit. Pp. 74-75.

poesies i sermons en un còdex que es conserva a la Biblioteca Pública de Mallorca³³ on en el foli 117 comença un aplec de poesies amb el títol general "En las fiestas de la beatificación de la gloriosa beata Rosa Peruana celebradas en este convento a 24 de agosto día de san Bartolomé (en cuya vigilia murió la santa) Año 1669...". La majoria són en espanyol, però també n'hi ha en català i en llatí. Aquestes festes que es realitzaren al convent de sant Domingo, de Palma, les recull Álvaro Campaner al seu *Cronicon mayoricense*³⁴. La tradició literària i teatral sobre santa Rosa arriba a Àngel Guimerà amb una peça escenificada en tres actes titulada *Rosa de Lima*³⁵.

A grans trets, la comèdia de Baltasar Calafat escenifica els tòpics de la vida de la santa, que bàsicament són aquests: el seu nom original era Isabel, però de nina fou anomenada Rosa com a metàfora de la seva bellesa; era filla del portorriqueny Gaspar de Flores que surt com a personatge del drama; passa tota la seva vida reclosa a casa seva, i, segons conten els seus biògrafs, gaudí de l'extasi.

La primera jornada de l'obra és purament de plantejament: se'ns fa palesa la puresa espiritual de Rosa i la pretensió de don Juan de casar-se amb ella; paral·lelament, s'estableix una pugna entre el dimoni i l'àngel per aconseguir Rosa, que, finalment, rebutja aquest casament. A la segona jornada, Gaspar de Flores està preocupat per la vida religiosa i disciplinada de la seva filla, es produeix una discussió de caire teològic entre Gonzalo i Rosa; acaba la jornada amb una temptació fallida del dimoni. La tercera jornada s'inicia amb l'aparició de Jesús que, mitjançant un joc, anuncia els dolors que patirà Rosa; el dimoni convenç don Juan perquè mati Gaspar de Flores però Rosa s'hi interposa i, per acabar l'obra, la santa s'encomana a Déu.

Planteja, com és un tòpic al teatre hagiogràfic, el tema del personatge de bona posició social i econòmica que vol casar-se amb la santa.³⁶ Aquest paper recau sobre don Juan de Toledo, que ha emparaulat amb Gaspar de Flores, el seu pare, el casament; però Rosa li diu que té un amant. Arran d'aquesta situació, entra en joc el tema de l'honor de don Juan que el mena a fer un pacte amb el dimoni: aquest li dirà qui és l'amant de Rosa a canvi de la seva ànima.

El tòpic literari de la venda de l'ànima al diable, d'origen grec, és conegut a l'edat Mijana com la llegenda de Teòfil; fou posat en escena per l'escriptor xampanyès Rutebeuf l'any 1265 al seu *Miracle de Théophile*.³⁷ A més de l'Arcipreste de Hita que va incloure aquest tema al seu *Libro del buen amor*, els precedents tant cronològics com de gènere més pròxims a Baltasar Calafat són Lope de Vega amb la seva obra *La gran columna fogosa*, on el criat firma el pacte amb el diable per aconseguir els amors

33. Biblioteca Pública de Mallorca, ms. 307: Vicente PONS (ord. pred.), [Poesías]. II. (del mismo) [Sermones]. III [Antología poética sacro-profana por Fr. Vicente Pons]. Palma de Mallorca. 1630. Enq. fusta i perg. Procedent del convent de sant Domingo, de Palma.

34. Op. cit. Álvaro Campaner (1984)

35. Vegeu Anna VÁZQUEZ (1981).- *Catàleg de manuscrits del teatre en català de l'Institut del Teatre*.- Barcelona.- Generalitat de Catalunya.

36. Aquest tema el trobam també a la *Comèdia de s[an]ta Bàrbara* (Biblioteca Pública de Mallorca, ms. 942) i a la *Comèdia de s[an]ta Àgata* (Biblioteca Pública de Mallorca, ms. 1114).

37. Rutebeuf, joglar i trobador xampanyès del segle XIII, es pot datar la seva producció entre 1245 i 1285. A més del *Miracle de Théophile*, va escriure poemes satírics, al·legòrics i lírics, així com una branca del *Roman de Renart* dita *Renart le Bestourné*. (GEC). Teòfil és un clergue ambiciós que ven la seva ànima al diable a canvi de béns materials. És salvat gràcies a la intervenció de la Verge que lluita amb els poders de l'infern fins a recobrar la carta en la qual Teòfil havia signat el pacte.

d'una criada³⁸ i *El màgic prodigioso* de Calderon de la Barca on Cipriano ven la seva ànima a canvi que el dimoni li ensenyi màgia per aconseguir els amors de Justina.³⁹ De fet, però, qui recollí aquesta herència i la convertí en autèntic mite fou Goethe al seu *Faust*. Al corpus de teatre hagiogràfic mallorquí que hem descrit abans aquest mite el trobam també a la *Comèdia famosa: La perla de Inglaterra i pelegrina de Ungria* i a la *Comèdia de s[an]t Antoni de Viana*, de Sebastià Gelabert "Tià de sa Real".⁴⁰

Cal fer, però, algunes consideracions entorn de l'autoria d'aquesta peça dramàtica, tema, aquest, que planteja com hem exposat altres vegades nombroses dificultats, sobretot d'atribució.⁴¹ Sense cap mena de dubte, Baltasar Calafat, quan va compondre la seva obra, coneixia i, fins i tot, tenia davant seu la comèdia espanyola d'Agustín de Moreto dedicada a aquesta santa. D'aquesta peça coneixem dues edicions diferents publicades al darrer terç del segle XVIII.⁴² L'editada l'any 1671 té la particularitat d'incloure, també, Pedro Francisco Lanini com a coautor amb aquesta inscripció just davall el títol de l'obra: "Las dos jornadas de Don Agustín Moreto (que fueron las ultimas que escribió en el discurso de su vida.) Acabola Don Pedro Francisco Lanini i Sagredo."⁴³

Tampoc no ens ha sobtat la influència dels autors barrocs espanyols en la literatura catalana d'aquests segles. Ultra les consideracions de caire històric i social arran del Decret de Nova Planta, des de la perspectiva bibliòfila, una de les biblioteques més importants de la Mallorca dels segles XVII i XVIII fou la de la família Basa, que fou usada per la intel·lectualitat, borbònica i influent, tant civil com eclesiàstica de l'època. Pel registre de préstecs sabem que els llibres més sol·licitats foren els del "Siglo de Oro" i en concret les obres de Calderón de la Barca.⁴⁴

38 Cf. Martí de RIQUER i José M. VALVERDE (1984).- "*Teatro del Siglo de Oro*". - In *Historia de la literatura Universal*. (10 vols).- Barcelona.- Planeta.

39 Cf. RIQUER i VALVERDE op. cit. i també Francisco RUÍZ RAMON (1986).- Calderon de la Barca "Tres dramas católicos".- In *Historia del teatro español. (Desde sus orígenes hasta 1900)*.- Madrid.- Cátedra.- Crítica y Estudios literarios.

40 Tenim dues obres diferents referides a santa Isabel, les dues conservades a la Biblioteca Pública de Mallorca, manuscrits nùms. 933 i 1109. L'obra de sant Antoni s'ha conservat en un únic manuscrit dins les Miscel·lànies Pascual, vol VI, ff. 451-482.

41 Sobre el tema de l'autoria vegeu el capítol "El marc legal" a Joan MAS I VIVES (1986).- *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*.- Barcelona.- Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.- Textos i estudis de cultura catalana ; 13. I també l'apartat "L'autor i el problema de l'autoria" a Ramon DÍAZ I VILLALONGA (1992).- *El teatre hagiogràfic a Mallorca entorn del segle XVIII (1702-1864)*.- UIB. Tesi doctoral inèdita.

42 L'edició més antiga és inclosa en un volum antològic que arreplega obres de distints autors menors (Bautista Diamante, Francisco de Cañizares, etc.): MORETO, Agustín ; LANINI Y SAGREDO, Pedro Francisco (1671).- *Comedia famosa. Santa Rosa del Perú*.- In *Parte treinta y seis. Comedias escritas por los mejores ingenios de España*.- Madrid.- Ed. Joseph Fernández de Buendia.- pp. (1-44). L'altra edició que coneixem és: MORETO, Agustín (1676).- *Comedia famosa. Sta. Rosa del Perú*.- In *Segunda parte de las comedias de don Agustín Moreto*.- Valencia.- Imprenta de Benito Macè.- pp. (45-88).

43 Sobre aquesta obra de Moreto i la seva obra en general, cal consultar: s.a. (1950).- *Biblioteca de autores españoles, desde la formación del lenguaje hasta nuestros días. Comedias escogidas de D. Agustín Moreto y Cabaña*.- Madrid.- Real Academia Española.- Coleccionadas e ilustradas por don Luis Fernández-Guerra y Orbe.

44 En aquest sentit, és interessant l'article de Jesús GARCÍA MARÍN (1989).- "La biblioteca de Buenaventura Serra (1728-1784) i otras bibliotecas del XVIII mallorquín" In *Estudios baleàrics. (nùms 29-30) La cultura mallorquina des de l'Edat Mitjana fins al segle XX. Homenatge al pare Miquel Bailori*.- Palma.- Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

La comparació dels textos de Moreto i Calafat ens duu a constatar que, de fet, es tracta de la mateixa peça, i que la versió catalana es basa en l'obra espanyola, tot i que incorpora canvis de text, d'escenes i de personatges. Cal dir que els plagis d'aquesta mena són habituals dins la història de la literatura i no han de tenir en absolut la consideració que tendrien avui en dia. En major o menor mesura, autors com Shakespeare, Turmeda o Molière, per citar exemples ben diferents, s'han basat en altres autors a l'hora d'escriure obres seves. Si bé, en el nostre cas, Baltasar Calafat manlleua l'obra a Agustín de Moreto, aquest al seu torn les plagiava d'altres autors, com ens ho fa veure Jerónimo de Cáncer -secretari de l'Academia Castellana- al seu *Vejamen*, on conta l'anecdota que quan va trobar Moreto plagiant obres antigues li va recriminar la seva manca d'inventiva; aquest, irat, li respongué que "...en estas comedias viejas / he hallado una brava mina".⁴⁵

En general, el text -la línia argumental i la trama- són iguals; ara bé no cal considerar la versió de Calafat com una simple traducció literal de la comèdia de Moreto sinó que ens trobam amb un text volgutament elaborat on constantment introdueix canvis de frases, d'expressions i de rimes al gust de la sensibilitat de l'auditori i de la llengua catalana. Com també era habitual a l'època -només cal recordar a tall d'exemple l'ampliació de passatges que el menorquí Miquel Pons i Pomar a la seva versió feta entre 1836 i 1840 de l'obra mallorquina de l'any 1807 *Comèdia de l'invicto màrtir de Christo el gloriós cananeo san[t] Christófol*⁴⁶- Baltasar Calafat fa breus ampliacions i omissions al text; per exemple, quasi al final de l'obra Calafat abreuja la intervenció de l'Àngel Custodi feixugament pietosa als ulls del públic. També trobam fragments, com al final de la segona jornada, que a partir de la mateixa idea, en aquest cas la lloança del Creador i de la seva obra, es construeix una escena completament diferent. O bé el començament de la tercera jornada que a l'obra espanyola surt una nina vestida "...con un manto azul, y con ella todas las mugeres con tunicelas y tocados de virgenes",⁴⁷ i Calafat la comença amb el criat Bodigo damunt l'escenari i una cortina que s'obri i descobreix santa Rosa dormida al seu llit de fusta.

Quant als personatges del drama, la variant més remarcable és que la peça espanyola, al final de la segona jornada, hi ha una escena on surten "quatro mugeres adornadas como ninfas cantando",⁴⁸ es tracta d'uns personatges al·legòrics que representen la Vanitat, la Presumpció, la Lascívia i l'Amor Propi i que tempten Rosa per ordre del Dimoni; mentre que a la peça catalana aquestes dones no apareixen i són substituïdes per dos dimonis.

Pel que fa a la llengua, Calafat introdueix algun localisme a l'obra; valgui d'exemple, l'obra espanyola diu "De un menudillo de vaca" mentre que Calafat transforma el vers en "De pells de se [sic] Calatrava". Aquest és un recurs habitual, també usat per altres escriptors del XVIII com Albert Burguny a la seva *Comèdia famosa del gloriós s[an]t*

45 Cf. Francisco RUÍZ RAMON (1986) Op. cit. p.266. I també MORETO (1922).- *Teatro*.- Madrid.- Ediciones de "La Lectura".- Edición y notas de Narciso Alonso Cortés.- Pp. 16 i ss.

46 L'obra mallorquina de la comèdia de sant Cristófol es conserva a la Biblioteca Pública de Mallorca amb la signatura 689; mentre que la menorquina la conserva en propietat el senyor Antoni-Joan Pons.

47 Op. cit. p.29.

48 Op. cit. 26.

*Caietano*⁴⁹ que introdueix productes del camp mallorquí com les figures de Valldemossa, el vi de Pollença i hi introdueix topònims autòctons com el Camp de la Llana, de Palma. De la mateixa manera que inclou localismes pròxims a l'auditori, n'elimina de forasters, allunyats del públic; és el cas d'uns versos en els quals Bodigo compara l'infern amb una taverna de Madrid⁵⁰. Baltasar Calafat inclou, també, nombroses llatinades⁵¹ posades en boca del criat graciós Bodigo, absents, en general, a l'obra de Moreto. Tant els localismes com les llatinades són un recurs literari hilarant usat al teatre hagiogràfic que, posats en boca dels personatges graciosos, tenen la intenció d'acostar l'obra al públic i cercar la seva complicitat mitjançant la rialla, com a contrapès a la solemnitat hieràtica dels altres personatges, i en particular del sant.

Hem dit, en parlar de la vida de Baltasar Calafat, que fou deixeble del també dominic i defensor aferrissat de l'arxiduc Carles d'Àustria Tomàs Barceló (†1723) a la seva càtedra de retòrica de l'Estudi General de Mallorca. D'aquest professor ens ha arribat l'obra de finals del XVII titulada *Arte de poesía castellana en donde se dan reglas y preceptos para componer qualquier género de verso en castellano*,⁵² encara que com el mateix Barceló escriu al "Preàmbulo", l'*Arte* serveix per a la llengua catalana: "...pondremos brevemente en este tratado las reglas necesarias para componer todo género de poesía en dichas dos lenguas".⁵³ Aquesta declaració, però, és un foc d'encenalls que no s'avé amb el contingut i amb la consideració de les dues llengües, ja que els pocs exemples que hi ha en català són subsidiaris de l'exposició retòrica i exemplificació que en fa en espanyol.

Segons sembla, el volum original d'aquesta obra s'ha perdut o és celat en mans privades; ens ha pervingut, però, tres volums miscel·lanis amb les signatures de manuscrit 476, 477 i 478⁵⁴ conservats a la Biblioteca Pública de Mallorca, on va arribar part del fons del convent dels dominics de Palma després de la desamortització de Mendizabal amb les lleis de 1836 i 1837. De tots tres, el 478, datat en els anys 1696-1697, és signat per Baltasar Calafat, dels altres dos en desconexem els autors. El dubte rau a saber si aquest manuscrit eren els apunts personals de Calafat de les classes de retòrica que impartia el professor Tomàs Barceló, o bé es tracta simplement d'un volum copiat. Carme Simó, al seu estudi abans citat de l'obra, creu que el fet que entre els manuscrits hi hagi diferències en els exemples així com en la inclusió d'expressions populars properes a la llengua oral col·loquial, fa que es decanti per la hipòtesi que estam davant dels apunts escolars de Baltasar Calafat.

49 El manuscrit es guarda a la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat amb el núm 85, pertany al Fons Ayamans núm 4097. Vegeu OLIVAR, Alexandre (1977).- *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat*.- Monestir de Montserrat.- Publicacions de l'Abadia de Montserrat.- Scripta et Documenta ; 25. I també Albert BURGUNY, op. cit. a la nota 25.

50 Op. cit. p.42.

51 Sobre les "llatinades" com a recurs humorístic, vegeu l'aportació a l'apartat "La paròdia idiomàtica i el joc verbal" d'Antoni SERRÀ CAMPINS (1987).- *El teatre burlesc mallorquí, 1701-1850*.- Barcelona.- Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.- Textos i Estudis de Cultura Catalana; 15.

52 Sobre aquest *Arte de poesía castellana* i altres consideracions de la retòrica barroca, vegeu Carme SIMÓ (1981).- "Notes sobre l' *Arte de poesia castellana* de Tomàs Barceló".- In *Affar*, núm. 1.- Publicacions dels Departaments de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Palma de Mallorca.- (129-133) pp.

53 Op. cit. p. 127.

54 Vegeu Jesús GARCÍA PASTOR i María MARSÁ (1989).- *Inventario de los manuscritos de la Biblioteca Pública del Estado en Mallorca*.- Madrid.- Centro de Coordinación Bibliotecaria. Ministerio de Cultura.

A Baltasar Calafat també se li atribueix una obra mai no publicada on refeia la història de Santa Margalida, el seu poble natal. A finals del segle passat, Joan Verger a la seva *Breve historia de la villa de Santa Margarita*⁵⁵ diu:

"En algunos manuscritos privados que he visto y leído, cuyo autor fué el Dr. E. Baltazar Calafat i Danús aparece que este pueblo de Santa Margarita se llamaba no de Muro sino de Moro, tomando la derivación del moro que habitaba la gruta, en donde sucedió la maravillosa invención de la figura de santa Margarita..."

Per la seva banda, Joaquim M. Bover⁵⁶ cita com a una obra de Calafat la *Disertación histórica de la villa de Santa Margarita en el reino de Mallorca*. Bover mai no degué veure aquesta obra, sinó que extreu la citació de Verger com un dels materials que li serviren per escriure la seva història del poble *supra* citada. El mateix Bover dóna com a una obra diferent el *Discurso que pronunció en Roma en el acto de recibir la borla de doctor teólogo*. Bover tampoc no va veure mai aquest discurs, sinó que el cita a través de les paraules de Josep Barberi Santceloni que diu que l'original era a la biblioteca dels caputxins.

El punt de dubte sorgeix amb les afirmacions de Joan Francesc March i Ramon Rosselló:⁵⁷

"El Dr. Calafat va estudiar a Roma, fou un gran orador i, entre altres obres, va escriure en llatí un discurs, que va pronunciar a la Ciutat Eterna, el dia que rebé la borla de doctor, titulat "Disertació històrica de la vila de Santa Margalida". Aquest discurs es conservava a l'arxiu dels PP. Teatins amb altres documents relatius a Santa Margalida, després va passar a la família Formiguera i actualment pareix que s'ha perdut."

Un cop més, els avatars històrics no ens permeten treure l'entrellat del discórrer d'aquesta obra, ni tan sols saber amb certesa si es tracta d'una obra o de dues.

L'obra religiosa.

*Milicia de Jeschristo y Tercera Orden de Penitencia de Santo Domingo de Guzman. Origen, confirmación y privilegios, indulgencias, Regla, Constituciones, Ordinaciones, Officios, Exercicios y Santos Particulares de dicha Tercera Orden*⁵⁸ està dedicat a Gabriel Salas i Berga, Vicari General de la Seu i va especialment adreçat, a mode de regla, als seus germans del convent. És a dir, Calafat descriu el conjunt d'ordinacions

55 Op. cit., capítol VI "Porque la villa de Santa Margarita de llama de Muro", p. 41.

56 Op. cit., vol. I, p. 137.

57 Op. cit. p. 11

58 Hem pogut llegir un exemplar a la Biblioteca March, de Palma, El seu peu d'impremta és: [1730].- Palma.- Impr. Vda. Frau.- 13 ff s/n + 443 pàgs + 5 en bl. Enc. perg 155 x 105 mm.

que han de regir la vida i el comportament dels germans dominics. Joaquim M. Bover el té per un llibre molt erudit i, dins el seu gènere, de força interès.⁵⁹

No ens extendrem més del compte amb el seu contingut, simplement deixar constància que el llibre està dividit en tres tractats i, a la vegada, en capítols. El tractat primer parla de la Tercera Orde dels dominics, de la seva història, dels privilegis i dels sants de la devoció de l'orde. El tractat segon conté la regla i la constitució de la Tercera Orde. Finalment, el tractat tercer conté les ordinacions particulars i els oficis dels governants de la Tercera Orde.

*El llanto de David en la muerte de su querido Jonathas*⁶⁰ està inspirat en l'elegia del "Llibre segon" de Samuel (1, 19-27), de l'*Antic Testament*, que canta David sobre Saül i el seu fill Jonatan, morts a la batalla de Gelboè relatat al final del "Llibre primer" (31, 1-12).

L'obra duu per subtítol "Epicedió", que ens dóna idea del gènere literari i de la intencionalitat del sermó, ja que l'"epicidi" és una composició poètica en la qual s'alaba una persona morta. Baltasar Calafat estableix un paral·lelisme entre David i la mort de Saül i Jonatan, perquè, com els personatges bíblics, moriren alhora el papa Benet XIII i el cardenal Agustí Pipia; a ambdós els lloca com a abanderats en la lluita contra els heretges i culpables de l'expansió dels dominics.

Està dividida en dues parts, la "Salutación" on Calafat narra el passatge bíblic abans esmentats i que li serveix d'inspiració. La segona part duu per títol "Introducción"; és força redundant perquè Calafat insisteix en fer un plany de la mort dels dos elegiats i dels paral·lelismes extrets de la *Bíblia*. Ens interessa perquè fa una succinta vida de Pipia que ens revela dades sobre la vida de Calafat. Sabem, per exemple, que el coneix a Roma mentre fa el doctorat l'any 1706. En qualsevol cas, *El llanto de David* ens interessa com a mostra, que ens ha pervingut escrita, de les seves dots oratòries i de la seva formació erudita. És una elegia rica en planys, exclamacions, repeticions intensificadores i d'interpel·lacions a l'auditori pròpies del llenguatge oral o dels textos per ésser llegits, com és aquest cas. Deixam l'anàlisi teològica per a algú més interessat i més preparat sobre el tema.

La crònica apologètica.

Joaquim M. Bover atribueix a Baltasar Calafat l'obra *Demostraciones devotas y afectuosas con que en la recuperación de la importante plaza de Orán manifestó su pío y leal ánimo la fidelíssima ciudad de Palma y sus nobles patricios. Verdadera y*

⁵⁹ Joaquim M. BOVER, op. cit. vol I, p. 137.

⁶⁰ *El llanto de David* és inclòs, amb portada particular, dins el llibre *Expresiones fúnebres con que el Real Convento de Predicadores de la Ciudad de Palma de Mallorca explicó su sentimiento en la muerte de sus dos insignes dominicanos héroes el beatísimo P. Benedicto XIII. Sum. Pontifice y el eminent. d. fr. Augustin Pipia Presb. Card. de Sancta Maria sobre la Minerva y Obispo de Osimo, que murieron en un mismo día 21 de febrero de 1730. Distincta relación de las [sic] funerales exequias y honras póstumas, que en la iglesia de dicho R. Convento se les hizieron, y de los sermones que en ellas se predicaron en los días 25 y 26 de junio del mismo año 1730.*- Mallorca.- En el RI Convento de Sto. Domingo.- 1730. La portada del sermó *El llanto de David* sota el títol diu: "Epicedió con que el RI Cto. de Prd. de Mallica. en las fúnebres exequias que hizo à su hijo el Emin. Obispo Cardinal D. Fr. Augustin Pipia explicó el sentimiento de su muerte".

*suscinta relación de todas las rogativas y fiestas que al referido fin le hizieron en los meses de Junio, Julio y Agosto de 1732;*⁶¹ nosaltres, després de la lectura de l'obra no hem trobat indicis que certifiquin aquesta atribució d'autoria; els nostres dubtes vénen perquè el llibre cita diverses vegades en tercera persona, les prèdiques *supra* ciutades de Calafat. No sabem si és l'estil de Calafat com a cronista, volgudament distanciadador, o bé que ell no fos realment l'autor. D'altra banda, tampoc no tenim cap motiu fefaent per creure que no ho és. Hem de pensar, doncs, que Bover devia disposar d'alguna informació que li permetia atribuir-li l'obra i de la qual nosaltres no disposam o no ens ha pervingut.

Aquest llibre ens permet constatar la importància cabdal que té l'espai urbà en els esdeveniments d'aquests segles. L'estètica barroca promou la festa fastuosa al carrer, tant per motius de caire religiós -seguint el calendari litúrgic, la declaració de la Puríssima Concepció com a patrona de Mallorca l'any 1629, la beatificació de Caterina Thomàs (1792),⁶² etc.- com per celebracions de caire profà. Dins aquest darrer grup cal fer esment de l'efemèride bèl·lica de l'any 1541, quan Mallorca va ésser triat com el lloc de concentració de les esquadres a la fracassada conquesta d'Alger. L'espectacular rebuda féu que els carrers esdevenissin un gran escenari. Per a Mercè Gambús⁶³ "així naixia a Mallorca una nova concepció de la festa, modulada en clau teatral, on tots els integrants es revestien d'un format escènic, destinat a controlar l'excés permès i programat".

Dins aquest context, una de les festes més llúides del barroc fou l'ocupació militar d'Orà per part de la monarquia borbònica espanyola. Els actes començaren el 29 de juny de 1732 i acabaren el mes d'agost del mateix any. Les celebracions d'aquesta croada són una exaltació carnavalesca i altisonant al rei Felip V i a l'església catòlica, que hi participà molt activament. Aquest monarca tingué pocs escrúpols en sotmetre l'església a les directrius d'afirmació de l'Estat borbònic; recordem que el papa Climent XI s'havia decantat per l'arxiduc Carles en la Guerra de Successió.⁶⁴

Segons els noticiaris de l'època⁶⁵ aquest fet provocà un allau d'actes festius promoguts pel clero i la noblesa i en els quals participaven els mallorquins que, segons Calafat, "no les cabia en su pecho al ver extendida la Religión Cristiana y otra vez venerada nuestra Santa Fe en la parte de África".⁶⁶ Aquest esclat popular (?), ultra les consideracions de caire religiós, fou degut a què les Illes Balears, a mig camí entre la part oriental de la península i Àfrica, era fustigada per la pirateria musulmana. És sabut que els atacs dels corsaris musulmans, sobretot els succeïts al segle XVI, donaren lloc als simulacres coneguts com les festes de *moros i cristians*, que encara se celebren a Pollença i Sóller.

61 La referència és: B. CALAFAT (1732).- Palma.- Impr. de la viuda de Guasp. 43 pp.

62 El *Cronicon mayoricense* dóna nombrosa informació sobre aquesta mena de festes; aquestes en concret són a les pp. 383-384 i 596 i ss.

63 Vegeu l'interessant article de Mercè GAMBUS (1989).- "La ciutat de Palma com a escenografia festiva en el segle XVII", i també M. Àngels PÉREZ SAMPER.- "Les festes reials a la Catalunya del Barroc"; tots dos in *El barroc català*.- Barcelona.- Edicions dels Quaderns Crema.

64 Cf. Fernando GARCIA DE CORTAZAR - José Manuel GONZALEZ: (1994).- *Breve historia de España*.- Madrid.- Alianza Editorial.

65 Vegeu A. CAMPANER op. cit. pp. 522-523.

66 Op. cit. p.6.

Dèiem que els actes de la conquesta d'Orà foren els propis de l'època i de la seva societat urbana: processons, prèdiques -ja hem vist abans les que féu Calafat-, rogatives, Te Deums, encesa de lluminàries, salves i tocs de campanes, carros triomfals, processons dels gremis, bombes i trons d'artifici, etc.

Per a la literatura són d'especialment interessants els anomenats "carros triomfals" que recorrien, teatralment engalanats, els carrers de la ciutat; des de dalt d'ells es llançaven papers impresos amb poesies en català i espanyol. Reproduïm aquestes dues, de més valor històric que literari, com a mostra de la qualitat de croada que tingué la guerra d'Orà:

"Los Escolans de la Seu
Vuy surten per los carrers;
Sabem perque van lleugers?
Perque en la Fe van de un peu".

"Amichs es fas está fet,
De tot es já mort Orá,
Y Alger já malalt está,
Toquemlos de mort un tret".⁶⁷

Dins aquest ambient festivo-carnavalesc hi col·laboraren amb especial interès els dominics, sempre disposats a demostracions públiques de fervor político-religiós. N'és una mostra la seva Escola Thomística, els alumnes de la qual varen representar una breu peça teatral en espanyol sobre el tema de la conquesta d'Orà en el quinzè i darrer dels carros triomfals. Sabem que fou representat davant del poder civil, al palau de l'Almudaina i a l'ajuntament de Palma, i del poder eclesiàstic, al palau episcopal, i "en otras plaças y calles donde pareció conveniente". Baltasar Calafat reproduceix el text íntegre de l'obra a *Demostraciones devotas y afectuosas*.⁶⁸ Hi apareixen els personatges: Àfrica, Àsia, Europa, Amèrica, el rei Felip V i el comte de Montemar, que és qui dirigí les tropes de la gesta bèl·lica. L'argument de la peça és, evidentment, la caiguda d'Orà des d'un punt de vista apologetic, on els continents narren la seva conversió a la fe cristiana. No cal dir que és una obra feixuga, de poca traça i d'escàs interès literari.

Dia 27 de juliol, el carro dels artistes també va fer una breu representació en commemoració d'aquesta efemèride, que també reproduceix Baltasar Calafat.

Ens és particularment interessant el fet que, en motiu d'aquestes festes, al convent dels dominics de Palma es va treure l'unicorn amb poemes penjats. L'unicorn era un gran faristol de bronze coronat amb la figura d'un unicorn construït a Gènova al segle XIV que va ser venut l'any 1823.⁶⁹ Sembla que, en les festes assenyalades, els dominics treien aquesta figura i hi penjaven papers i poemes.

⁶⁷ Op. cit. p. 9. Transcrivim les dues quartetes sense cap mena de canvi gramatical.

⁶⁸ La peça teatral sobre la conquesta d'Orà ocupa les pp. 16 a 23.

⁶⁹ Sobre l'unicorn de Sant Domingo, vegeu la *Miscel·lània Bartomeu Pascual*, vol II, p. 287; i sobre la relació de l'unicorn amb la poesia, el volum Albert BURGUNY, op. cit.

Fins aquí hem exposat tot el que hem pogut indagar sobre Baltasar Calafat. Som conscients, però, que queden alguns punts foscos que cal aclarir. Especialment seria interessant la localització del poema sobre el fill del baró de Banyalbufar i, sobretot, la recerca en arxius, preferentment privats, li hauria d'atorgar o rebutjar la pressumpta autoria de la *Comèdia en què se representa el martiri de la gloriosa verga [sic] i màrtir santa Margarita*, conservada a la Biblioteca Pública de Mallorca amb la signatura 919

RESUM

La figura de Baltasar Calafat, coneguda en especial gràcies a les referències de Bover, es estudiada de bell nou a partir de l'obra original conservada. Una interessant introducció biogràfica situa el personatge al corresponent marc històric i s'analitza després la seva tasca com a literat i historiador, sens deixar de banda l'obra de caire religiós i apologetic. Caldria destacar com obra literària més consistent de la producció de Calafat la *Comèdia de Sancta Rossa del Perú* que es conserva en un únic manuscrit a la Biblioteca Pública de Mallorca.

ABSTRACT

The figure of Baltasar Calafat, well-known particularly thanks to Bover's references, is studied anew from the original work preserved. An interesting biographical foreword places this personage in the corresponding historical frame then they analyze his task as a writer and historian, without forgetting his works on religion and apologetics. We should mention the *Comèdia de Sancta Rosa del Perú* as the most consistent literary work among Calafat's writings which are preserved in a sole manuscript at the Public Library of Majorca.